

SVJEDOČANSTVO O IVANU MARTINCU, VELIKOME SPLITSKOM SINEASTU, PJESNIKU, MISLIOCU I KREATIVOCU

Svestrani umjetnik, neshvaćen i osamljen u Splitu

PIŠE DRAŽEN GUDIĆ

POGLED IZBLIZA

Deset godina nakon smrti Ivan Martinac je uskrsnuo u odličnom dokumentarnom filmu Zdravka Mustača "Martinac". Zanimljiva biografija izuzetnog umjetnika, upoznavanje s njegovim opusom i svjetonazorom, zbog Martinčeve opstrukcije, dvadesetak godina je putovala od ideje do realizacije. Za sličan pokušaj 1980. godine Ranku Munitiću, koji je na temelju vrlo opsežnog intervjua htio napisati monografiju autora, trebalo je još više vremena. Poslije žestokih rasprava suočio se Martinčevim odbijanjem. Knjiga je objavljena 2011. godine, kada su i akteri i autor već bili mrtvi. Perfeccionist nije dopuštao da se o njemu autorski progovara.

VODITELJ GRADILIŠTA I ŠAHIST

Ivan Martinac bio je iznimna osoba. Veoma samosvojni umjetnik, strastveni intelektualac i metodični analitičar. U njegovom karakteru i videnju svijeta uvijek je bilo i buntovnog aspekta '68. Bio je pomalo težak karakter, dosljedan, uvijek i apsolutno iskren. Beskompromisan. Žestoko je branio uvjerenja, nije se libio u lice reći što misli. Znao je i omalovažiti.

Neobičan je bio njegov svijet svestranog umjetnika koji je radio na nekoliko stvaralačkih područja. Najdublji trag ostavio je na filmu, serijom od sedamdesetak kratkometražnih, eksperimentalnih i avangardnih radova. Vezano uz film objavio je i dvije važne, rarietne knjige: "Filmsku teku", 1977. (filmografiju relevantnih autora) i "Stradanje Ivane Orleanske", 1980. (rekonstrukciju slavnog Dreyerova filma, sliku po sliku).

Gole biografske činjenice ukazat će na njegov neobičan profil i nesvakidašnji raspon interesa. Od 1964. je punih 28 godina radio u arhitektonskoj struci u Lavčeviću, na mjestima od šefa gradilišta do šefa marketinga, no istovremeno se - uz dominantni film - bavio i poezijom, likovnim radom i raznovrsnom publicistikom, dakle pisao, slikao i izlagao, i bio aktivan član odgovarajućih cehovskih društava filmaša, književnika, likovnjaka i novinara. "U meni su četiri čovjeka", znao je reći Martinac - arhitekt, filmaš, likovnjak i poet.

No, to nije sve. Bio je šahovski majstor ("šah je bio važan čimbenik moje mladosti"), fanatični numerolog, vrhunski astrolog, izniman poznavatelj najvećih religija...

Prema vlastitoj bilješci "od 1958. piše pjesme i scenarije, a od 1959. režira i montira filmove". Dakle, započeo je i ipak poezijom i tu je stvorio relevantan

Desetljećima je radio kao šef gradilišta i marketinga, a uz film i poeziju bavio se likovnim radom i raznovrsnom publicistikom. Bio je šahovski majstor, fanatični numerolog, vrhunski astrolog, izniman poznavatelj najvećih religija... Dvije želje su Martinacu ostale neispunjene - nagrada grada za životno djelo i spomen-dom

i prepoznatljiv opus od 12 knjiga. Prvu je zbirku tiskao 1962. u Novom Sadu s prevladavajućim stihovima erotskog nagnuća.

PRIJATELJSTVO S GOTOVCEM, TOMOM

"Snimao sam, dakle i pisao, tj. ispovijedao se na dva različita jezika, nastojeći da se ne miješaju - da pjesme ne proizvode slike niti da filmovi tvore literarne asocijacije".

U filmu ga je uputio Tom Gotovac, a njime se ozbiljnije počeo baviti za studija u Beogradu, u tamošnjem kinoklubu. U Beograd je otišao ludo zaljubljen u pijanisticu Mirjanu (prvu od svoje dvije velike ljubavi), koju je upoznao na ljetovanju u Splitu. Nastavio je studirati arhitekturu koja je po njemu neusporedivo čvršće povezana s filmom od slikarstva ili književnosti. Prvi uradak mu je bilo montiranje filma iz otpadaka dugih pet kilometara. Montirano je 200 metara. Naslov "Sudbina".

Prijatelju, radim mnogo, tražim novo, pisao je Gotovcu. Film je odjeknuo kao prvorazredna novost.

Nakon završetka studija i povratka u Split počeo je prvo amatersku, a potom i profesionalnu karijeru osebnog kratkometražnog filmaša. Bio je središnja figura jugoslavenskog alternativnog filma i međunarodno afirmirani autor. S naslovom majstora eksperimentalnog filma od 1964. godine, stvaralačkom energijom i britkim mislima nadahnjivao je i na bavljenje filmom poticao generacije splitskih kreativaca okupljenih oko Kinokluba Split. Bio je lider i ideolog tzv. splitske škole.

"Posve sam siguran da nikada ne bih ni pisao ni režirao da me sudbina nije odvela u Beograd, niti bih tako dobro pisao i tako dobro režirao da se nisam, voljom sudbine, vratio u Split."

Snimio je samo jedan cjelovečernji film, "Kuću na pijesku" (snimljen je u kući Va-

ska Lipovca), koji su proglasili najčudnijim i najposebnijim igranim filmom u povijesti hrvatske kinematografije. Zbog osebnosti izričaja jedva je prikazivan u kinima, ali je, od Sergia Grmeka Germanija i Mile Lazića, selektora retrospektive hrvatske kinematografije održane 1999. na vrlo uglednom tršačanskom festivalu Alpe Adria Cinema, poglašen najboljim hrvatskim filmom svih vremena. Martinca su nazvali "istočnim Kubrickom".

Ipak, izniman baš u svemu, u svojoj veličini ostao je uglavnom maglovita i neshvaćena nepoznanica: osobenjak s neobičnim pogledima na film te nevidljivim opusom, uglavnom skrivenim od javnosti. Površni su u njemu uočavali tek nesprenog egocentrika koji je volio držati predavanja i poučavati ljude. Tog nestandardnog čovjeka koji je koračao ispred vremena rijetki su poznavali i razumjeli, čak i oni koji su ga uvažavali. No, iako na određeni način

marginalac, nedovoljno shvaćen u vlastitoj zemlji, ali iznimno cijenjen u inozemstvu, taj filmski genij i mislilac ostavio je opus neprocjenjive umjetničke vrijednosti.

Martinac je u ocjenjivanju tuđih ostvarenja bio dosta isključiv i vrlo rijetko se oduševljavao autorima ili filmovima koji nisu upadali u njegove parametre. On je do kraja svog života ostao poštovatelj samo uradaka starih majstora kao što su Dreyer, Bresson ili Tarkovski. Prije tridesetak godina javno je čak predložio da našu kinematografiju, zbog stanja unjoj, "dekretom ukinu kao što su istočni Nijemci ukinuli vaterpolo".

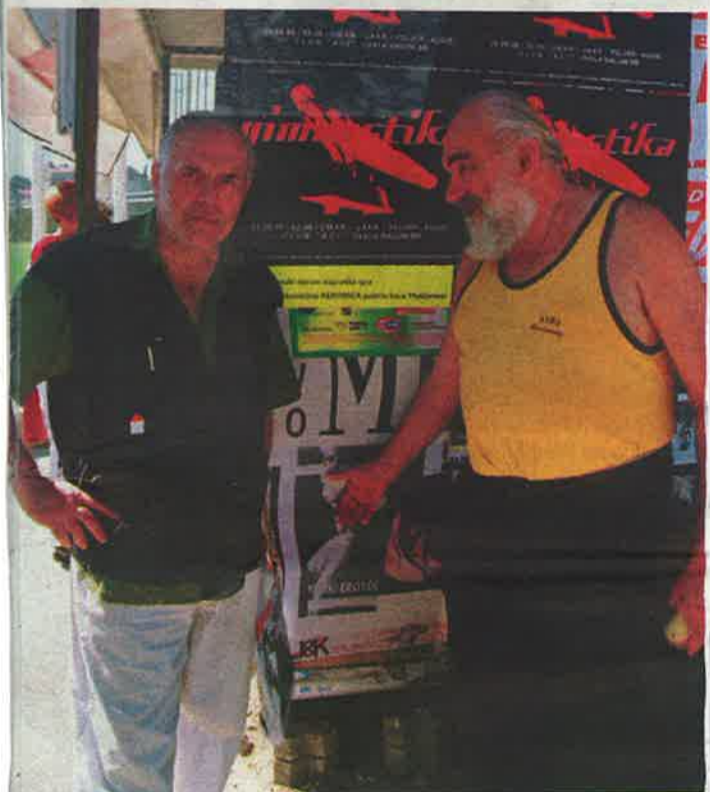
NUMEROLOG U BROJKAMA

70
filmova u Kinoklubu Split
28
godina rada u 'Lavčevića'
12
zbirki poezije
1
cjelovečernji film

U ŠIROKOG ZNANJA I INTERESA

S Dušanom Janićijevićem, glavnim glumcem svog filma "Kuća na pijesku", proglašenim u Trstu najboljim hrvatskim filmom svih vremena

Martinac sa svojim dugogodišnjim prijateljem Tomom Gotovcem

FEDA KLARIĆ/CROPIX

Martinac na promociji knjige 1992. godine JADRAN BABIĆ

Čitavog se života držao gesla: onog benediktinskog, "ora et labora" svjetovno preinačenog u "labora et ora". Kao veliki hipohondar ne manje važnom držao je onu Paracelsusovu da je bolesnik liječnik, a liječnik njegov pomoćnik. U tome je često znao i pretjerati.

'UŽASNA OSAMLJENOST

Davno je rekao da je filmski autor najosamljenije biće na svijetu, osim, možda, bijeloga tigra... I doista je dobar dio života bio sam. Osamlje-

nost mu je postala teško podnošljivo stanje, osobito nakon što svoju drugu i posljednju veliku ljubav nije uspio pretočiti u životnu vezu. Iznad svega pokosila ga je smrt majke za koju je bio iznimno vezan i od čijeg se gubitka nikad nije oporavio.

Zadnjih godina života "užasna osamljenost", najteža bolest kojoj nije znao ili mogao naći lijeka, naprosto ga je razdirala. Povlačio se sve više u zaglušujuću tišinu svog doma, predavao se, živio vrlo skromno, gotovo isposnički. Ponekom je prijatelju i prijateljici dopuštao da mu pomažu...

Umro je tiho, u bolničkoj postelji na Križinama. Liječnik je objasnio da se nije htio boriti za život. Dvije želje ostale su mu neispunjene – nagrada grada za životno djelo i spomen-dom. Nagrada mu je zadnji put uskraćena neposredno prije smrti, a dom, u kojemu je (neovlašteno) čuvao originale svojih filmova, prodan je brzo nakon njegove smrti.

Umjesto društvenih priznanja čak je, u ignorantskom stilu koji ga je pratio, vijest o Martinčevoj smrti objavljena uz fotografiju "krivoga" čovjeka, davno preminula splitskog dokumentarista Aleksandra Stasenka!

Martinac ipak nije zaboravljen. Film ga je vratio. Jer kao što je jednom rekao Zdravko Mustać, Ivan Martinac je sâm film. I prije rođenja i poslije smrti.